

СИНАЈСКА ИКОНА СВ. ЈОВАНА ВЛАДИМИРА

Међу синајским споменицима које је год. 1925 објавио В. Н. Бенешевитш у првом делу своје велике публикације о Синају на табли бр. 25 налази се интересантна и лепа икона зетског владара Јована Владимира.¹ Ова је икона велика 0,236 × 0,170 м, а састоји се из два дела.

На горњем делу иконе претстављена је такозвана „Несагорива купина“: *ἡ ἀγία βάτος*, као што гласи и њен натпис. Ова типично синајска композиција заснива се на приповедању III главе Друге књиге Мојсијевој о томе, како је Мојсије на гори Хорив видео купину, обухваћену пламеном, а која није сагорела и из које се чуо глас анђела Божјег. Као што је познато, несагорива купина Старог Завета се сматра као пророчански образ Пречисте Деве. Стога је на нашој икони претстављена Богородица која седи у оквиру пламена, а у крилу има Христа у облику анђела који се обраћа Мојсију и пружа му руку. Мојсије стоји са леве стране, босоног, окренутим лицем од Христа (према Другој књизи Мојсијевој гл. III, 6: „А Мојсије заклони лице своје, јер га страх бијаше гледати у Бога“). У позадини, у планинама, види се мања погурена фигура истог пророка где изува своју обућу (према Другој књизи Мојсијевој гл. III, 5: „Изуј обућу своју с ногу својих, јер је место где стојиш света земља“). Синајско порекло иконе нарочито се истиче и тиме, што се фигура Богородице узвишава изнад синајског манастира и што поред ње, са десне стране, у строгој симетрији са фигуром пророка Мојсија, стоји св. великомученица Катарина, покровитељица синајског манастира, која је, као обично, претстављена са точком, оруђем њеног мучења, у царском оделу, са круном на глави и граном у руци.²

Доњи део ове типично синајске иконе претставља св. Јована Владимира на коњу, са круном на глави и крстом у десној руци. Ова велика фигура св. Јована Владимира доминира над целом иконом. Натпис изнад главе свеца гласи: *ὁ ἅγιος Ἰωάννης ἀναξ ὁ Βλαδίμιρος*. Доле, с обе стране, налазе се сцене из житија св. Јована Владимира. Слика у левом углу претставља како св. Јован Владимир јаше без главе, а своју отсечену главу носи у рукама. Натпис гласи: *τρυφὴς κεφαλὴν καὶ τὸ λοιπὸν ὡς μέγα ἄρας γάρ αὐτήν, εἰς εὐκτήριον τρέχεις*.

¹ В. Н. Бенешевитш, Памятники Синая археологическіе и палеографическіе, вып. I — Monumenta Sinaitica archaeologica et palaeographica, fasc. I. Petropoli 1925. У овој првој свесци, чије је штампање отпочело 1915, а завршено је због неприлика од којих пати руска наука тек 1925 год., скупљени су археолошки споменици. Икона св. Јована Владимира налази се на табли бр. 25, а коментар на стуб. 46—47. Fasc. II, који садржи палеографске споменике, објављен је већ 1913 год.

² О композицији Несагориве купине в. Н. П. Кондаковъ, Русская икона IV (Праг 1933), 288 и сл. Између осталог Кондаков ту каже: „Какъ извѣстно, ирмосъ и два икоса Акаѣиста Божіеи Матери именуяють ее неопалимою купиною и облакомъ всесвѣтлымъ, звѣздою, являющею солнце, и Матерью звѣзды незаходимой... Историко-реалистическіе приемы греко-восточной иконописи занялись этими аллегоріями именно тамъ, гдѣ Моисей лицезрѣлъ купину не сгорающую, т. е. въ синайскомъ монастырѣ вмч. Екатерины, у подножія горы Хорива, гдѣ изготовлялись для паломниковъ образа и образки на память о чудесной купинѣ и путеводной звѣздѣ Виселема“.

На слици у десном углу св. Јован Владимир је такође претстављен на коњу, а иза њега се јавља женска и — колико се може разабрати по нашој фотографији — мушка фигура (на коњу?); у позадини се види велико дрво. На натпису пише: *χειρ συγγενους τέμνει σε ἢ μαιφόνος. χειρ κυρίου νέμει σοι ἀξίως στέφος.*

Нема ни најмање сумње да је ова икона, чији је горњи део пун синајских мотива, постала на самом Синају и то, као што ћемо видети, најраније последњих година 17, а вероватно тек у 18 веку. Поставља се питање, како је дошло до тога, да је на Синају у новије доба насликана икона зетског владара, погинулог почетком 11 столећа.

Трагична историја Јована Владимира довољно је позната.³ Постао је владар Зете крајем 10 века. Био је, према сагласном сведочанству и српских и византиских извора, необично благ и побожан. „Прави светац“, као што каже поп Дукљанин. „Човек праведан, мирољубив, који се бринуо о добротељи“, као што истиче и византиски хрониста Јован Скилица. Али није било благо и мирно доба, у коме је он живео. Снажно ширећи своју државу, цар Самуило је око 989 год. покорио приморске српске земље, освојио Зету и заробио њеног владаоца, Јована Владимира. Међутим, спремајући се на велику борбу са Византијом, Самуило је увидео да је опасно имати за леђима незадовољна и огорчена српска племена. Стога је повратио Јована Владимира на зетски престо, чак му проширио државу и оженио га својом кћерком Косаром, да на тај начин задобије за себе благог зетског кнеза. Али, други наследник Самуилов, његов синовац Јован Владислав, прекинуо је Самуилову мудру политику према Србима. Пошто је убиством свога стричевића, Самуиловог сина и наследника цара Радомира, задобио престо, решио је да убије и Радомирова зета Јована Владимира, како би на тај начин лакше заузео Зету. Убиство Јована Владимира извршио је на превару. Позвао га је да дође у Преспу, а да Владимир не би посумњао у његову намеру, послао му је крст. Али чим је Владимир дошао, војници Јована Владислава, по његовом налогу, одсекли су му главу.

Јован Владимир је убијен 22 маја 1016 год.⁴ — Због мученичке смрти и праведног живота он се поштује у православној цркви као светац. Његов помен се прославља 22 маја, на дан убиства. Близу Елбасана постоји манастир св. Јована Владимира, који је после земљотреса 1381 год. обновио Карло Топија.⁵

Тражећи одговор на питање, одакле је могла синајском сликару каснијег доба доћи мисао да наслика икону зетског кнеза Јована Владимира, морамо се обратити горе поменутих натписима ове иконе, нарочито оне на десној страни доле. Није тешко приметити да тај натпис претставља стихове:

*χειρ συγγενους τέμνει σε ἢ μαιφόνος.
χειρ κυρίου νέμει σοι ἀξίως στέφος.*

Одакле су узети ови стихови?

По налогу папе Јована, који је био пореклом из Елбасана (Неокастра), објављени су 1690 год. у Млечима на грчком језику житије и служба св. Јована Владимира. Потпун наслов овог издања гласи: *Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου ἐνδόξου βασιλέως καὶ μεγαλομάρτυρος Ἰωάννου τοῦ Βλαδμηήρου καὶ θαυματουργοῦ, τυπωθεῖσα δαπάνῃ τοῦ τιμιωτάτου κυρίου Ἰωάννου Παπα τοῦ ἐκ τῆς πόλεως Νεοκάστρου, καὶ παρ' αὐτοῦ τοῖς ἐμποατρίοις καὶ τοῖς λοιποῖς τοῖς μετ' εὐλαβείας ἐκείσε προσερχο-*

³ Главни извори: Летопис попа Дукљанина, ур. Ф. Шишић (1928), 331–341; Skylitzes-Cedrenus (Вопп) р. 463. Главна Литература: Ст. Новаковић, Први основи словенске књижевности међу балканским Словенима, Легенда о Владимиру и Косари, Београд 1893, стр. 182–284; Д. Руварац, О Св. Јовану Владимиру, Земун 1892; К. Жиречек, Историја Срба I, 150 и сл.; Ст. Станојевић, Историја Српскога Народа, 3 изд., Београд 1926, стр. 59 и сл.; В. Златарски, Историја на Българската Държава I, 2, София 1927, стр. 707–713 и 760–766.

⁴ За ову годину в. Златарски, оп. cit. 762, п. 1.

⁵ О подизању цркве год. 1381 сведоче натписи изнад јужних црквених врата на грчком, латинском и српско-словенском језику. Објављени су ови натписи у *Ἡ ἐν ΚΠ. ἑλλην. φιλολ. Σύλλογος* XIII (1880). Уп. и Ст. Новаковић, Први основи 226 и сл.

Синајска икона Св. Јована Владимира.

μένους ἐκδοθεῖσα. Con Licenza de Superiori et Privilegio. Ἑνετίησιν ,αχς'. Παρὰ Ἰωάννη Ἀντωνίῳ τῷ Ἰουλιανῷ καὶ τοῖς ἀδελφοῖς (in 4°, 55 стр).⁶

Као што је у свом опсежном истраживању о Јовану Владимиру утврдио Ст. Новаковић, ово је житије и службу саставио, по усменим предањима, митрополит Китијеје на Кипру Косма, који је од 6 јануара 1690 до 23 фебруара 1694 год. заступао — ваљда болесног — охридског патријарха Германа, а доцније је постављен за митрополита у Драчу.⁷

Ова „Аколутија“ св. Јована Владимира прештампавана је више пута. Год. 1741 појавила се у збирци служба светаца, издатој у Москопољу; год. 1774 штампана је од Гликиа у Млечима, а год. 1858 опет у Млечима, и то под насловом: Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου ἐνδόξου βασιλέως καὶ μεγαλομάρτυρος Ἰωάννου τοῦ Βλαδιμήρου καὶ θαυματουργοῦ, τυπωθεῖσα μὲν πρῶτον δαπάνῃ τοῦ τιμιωτάτου Κυρίου Ἰωάννου Παπα τοῦ ἐκ τῆς πόλεως Νεοκάστρου· νῦν δὲ ἀνατυπωθεῖσα κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Γλυκὸ τοῦ 1774... Ἐν Βενετίᾳ ἐκ τοῦ ἐλληνικοῦ τυπογραφείου τοῦ ἁγίου Γεωργίου 1858 (in 8°, 3 л., 42 стр. и 1 лист). Ово издање, које имам пред собом,⁸ садржи: предговор папе Јована (л. 2); слику Јована Владимира (л. 3); песме за мало и велико вечерње и за јутрење (стр. 1—10); житије (стр. 11—20); песме, кондак и икос (стр. 20—22); помен (стр. 23—27); песме и стихове (стр. 27—32); слику ђивота Јована Владимира; песме на изношење ђивота (стр. 33—34); песме с акростихом (стр. 34—36); канон (стр. 37—42); натпис над вратима цркве у Елбанасу (засебан лист).

Као што се види из наслова, ово је издање вероватно прештампано Гликино издање од 1774 год.⁹ Напротив, прво издање од 1690 год., није потпуно идентично са издањем 1858 год., као што се то види из детаљних саопштења Ст. Новаковића. Али поред тога, што су у првом издању другачије слике Јована Владимира, разлика између издања 1690 и 1858 год. у самом тексту, према Ст. Новаковићу,¹⁰ састоји се само у томе, што од песама, објављених у издању 1858 год. на стр. 33—34, старо издање има само један део, а нема уопште песама с акростихом и канона, који је ту и назван νέον ποίημα. Дакле, све до своје 32 стране ново издање, поред безначајних разлика у распореду, потпуно се поклапа с издањем 1690 год. и даје потпуно исти текст. А ево, како ту почиње помен (μνήμη) Јована Владимира:

Χεῖρ συγγενοῦς τέμνει σε ἡ μακρόνοος.

Χεῖρ Κυρίου νέμει σοι ἀξίως στέφος.

Εἰκάδι δευτέρῃ ἔορ τέφρην ἀνακτα Ἰωάννην.

Даље, следује сами помен у прози, који у ствари није ништа друго но кратко житије. Као што се одмах види, помен, објављени у „Аколутији“ св. Јована Владимира, има на челу исте стихове, чија су два прва реда наведена на синајској икони Јована Владимира. Синајски сликар се послужио, дакле, млетачком Аколутијом. Нема сумње да га је ова књижица инспирисала да наслика икону св. зетског владара, па је чак и почетне речи објављеног у њој помена употребио за натпис на својој икони. Из тога се види да је грчка служба св. Јована Владимира, састављена од митрополита Косме, а објављена први пут 1690 год. у Млечима, по налогу папе Јована, дошла до Синаја и била ту позната.

⁶ Уп. Бенешевичъ, ор. cit. 46; Ст. Новаковић, ор. cit. 237 (с погрешкама).

⁷ Ст. Новаковић, ор. cit. 253 и сл.

⁸ Ову ретку књижицу добио сам од г. проф. Ст. Станојевића, те му и овом приликом захваљујем на љубазности. — За издање 1690 год., које на жалост нисам могао добити, упућен сам на детаљне податке Ст. Новаковића (ор. cit.), који је имао у рукама издања 1690 и 1858 год. Друга издања службе Јована Владимира није видео ни Ст. Новаковић.

⁹ По свој прилици с Гликиног издања је преведена служба св. Јована Владимира на руско-словенски и штампана год. 1802 у Млечима „нистояніемъ ихъ преподобія Л8ки и Парөөнія, іеромонахвѣ и проигмѣнхвѣ святыхъ сербскія и царскія Лавры Хилендара во святой горѣ Аѡнској свщія“... Уп. Ст. Новаковић, ор. cit. 243. — Из овог словенског издања узео је службу св. Владимира београдски митрополит Михајло, па ју је унео у свој „Србљаџ“ штампан у Београду 1861 год. Уп. Д. Руварац, ор. cit. 11 и сл.

¹⁰ Ст. Новаковић, ор. cit. 246 и сл.

Из тога се види даље, да је синајска икона св. Јована Владимира насликана после 1690 год. На ово, у осталом, указују и стилске и иконографске особине иконе, нарочито тип крилатог Христа у централној композицији горњег дела иконе, тип који се је тешко могао јавити пре 18 века. Али, по свој прилици, синајски сликар је имао у рукама баш прво издање Аколутије од 1690 год., јер према карактеру како самих слика тако и орнамента који окружава икону и одваја њену горњу половину од доње, не изгледа вероватно да је наша икона насликана тек после 1774 год., када је изишло друго млетачко издање Аколутије; док се с друге стране тешко може претпоставити, да је синајски сликар имао московскојску збирку служба светаца и да је из ње изабрао службу Јована Владимира.¹¹

Чињеница, да се сликар синајске иконе инспирисао грчком службом св. Јована Владимира, објављеном по налогу папе Јована, објашњава на најбољи начин многе карактеристичне црте ове иконе. Све три слике Јована Владимира, које пружа синајска икона, могу се потпуно разумети само из приповедања млетачке Аколутије, нарочито из њеног житија и помена.

У ствари, централна фигура Јована Владимира, који јаше на коњу, са занимљивом турском сабљом око појаса, мало се слаже с историским обликом мирољубивог зетског кнеза, који је избегавао сваки рат. Међутим, млетачка Аколутија даје нешто други облик Јована Владимира који се ту јавља не само као праведник, него и као војсковођа „у ратовима непобедан“ (Житије стр. 19: τὸν ἐν πολέμοις ἀήττητον). Према млетачком житију (стр. 17) Јован Владимир је до ноге потукао никог мањег но византиског цара Василија II, а помен (стр. 25) додаје, да је после ове велике победе Јован Владимир постао господар целе Бугарске, Србије, Илирика и Албаније. Интересантно је, да и поред тога Јован Владимир на синајској икони има у руци само крст. Али и ово се опет може објаснити из истог житија, које на једном месту (стр. 13) каже да је Јован Владимир носио крст као скиптар (τὸν Σταυρὸν ὡς σκήπτρον βασιλέως).

Мања слика са десне стране претставља убиство Јована Владимира, као што то истиче и натпис, о коме смо горе расправљали. Да би се ова слика разумела, треба опет имати у виду неке карактеристичне особине приповедања млетачке Аколутије. Док поп Дукљанин, говорећи о супруги Јована Владимира, Косари, не може да довољно нагласи њене врлине и њену велику љубав према своме супругу, млетачко житије и помен претстављају Владимирову супругу, коју житије (стр. 18) назива Далидом, не само као лукаву и неваљалу жену и као присталицу богомилске и масалијанске јереси, но и као главног кривца за убиство Јована Владимира. Према помену, она је због лажне љубоморе наговорила свога брата, такође злог преступника и јеретика, да се Јован Владимир убије. (Уп. и на јутрењу, стр. 8: διὰ φθόνον τῆς σῆς συζύγου, τὴν κεφαλὴν σου ἔτερον αἱ ἀπηνεῖς σου συγγενεῖς). Јер житије и помен греше и у томе, што мисле да је Јована Владимира убио рођени брат његове жене, и то властитом руком. Одатле и у натпису на нашој икони, односно у почетним стиховима помена има: „Убилачка рука рођака (χεῖρ συγγενοῦς) посече те“. Нема сумње да женска фигура која се на нашој слици види иза Јована Владимира претставља његову тобоже неверну жену „Далиду“ — „узрок убиства“, као што каже о њој помен (стр. 26: ἡ αἵτιος τοῦ φόνου, ἡ πονηροτάτη τοῦ σύζυγος); а мушка фигура поред ње, која се на нашој фотографији види врло слабо, његовог шурака који му је, према житију и помену, мачем отсекао главу. Вреди и то напоменути, да је, према попу Дукљанину, Јован Владимир убијен од војника Јована Владислава, пред

¹¹ У првој половини 18 века радио је на Синају као иконописац синајски јеромонах Дионисије. Као што саопштава Бенешевих, *op. cit.* стр. LIX, бр. 352а., сачувана је његова слика св. Катарине и синајског манастира из 1727 год. Било би интересантно упоредити ову слику с нашом иконом. Нажалост, није ми приступачна публикација у којој је она објављена: О. А. Фотинский и Н. М. Бурчакъ-Абрамовичъ, Краткое описание памятниковъ древности, поступившихъ въ Волынское Епарх. Древлехѣтанъ, вып. III (Почаевъ 1899), стр. 2—4.

црквеним вратима, док према млетачком житију и помену изгледа као да је убиство извршено негде у шуми. — Према томе је на нашој слици у позадини насликано дрво.

Сиже слике на левој страни такође је узето из млетачке Акулутије, која више пута приказује како је Јован Владимир прихватио своју отсечену главу и јашући без главе донео је у цркву Божју. Натпис изнад ове слике (τιμὴς κεφαλῆν καὶ τὸ λοιπὸν ὡς μέγα ἄρας γὰρ αὐτὴν, εἰς εὐκτήριον τρέχεις) нији просто преписан, као што је преписан из помена натпис изнад слике на десној страни, већ је слободно искомбинован на основу следећих места Аколутије:

1) Са велике вечерње, стр. 6: ἐν χειρὶ φέροντα, τὴν ἀποτμηθεῖσαν, κεφαλὴν σου τὴν ἐρίτιμον, ἥνπερ προσήνεγκας, εἰς ναὸν Κυρίου ἐξάμενος...

2) Из житија, стр. 18: καβαλάρης ἄρπασε τὴν κάραν του τὴν ἀγίαν καὶ πανσεβάσμιον, καὶ ἔτρεχεν, ἀκολουθούντων τῶν στρατιωτῶν, ἕως ὅπου ἦλθεν εἰς τὸ δάσος τοῦτο, ὅπου εἶχε τὸν εὐκτήριον οἶκον...

3) Из песме иза помена, стр. 30: σὸς συγγενὴς μανεῖς κατὰ Χοῖστοῦ σὴν ἀπέτερε κεφαλὴν δυσμενῶς· ἀλλὰ ταύτην λαβὼν, ἔτρεχες ἐπὶ τόπον τῆς ἀναπαύσεως (уп. и мало вечерње стр. 2, јутрење стр. 8, житија стр. 12, помен стр. 25).

Констатовањем да је натпис на десној страни од речи до речи преписан, а онај на левој страни слободно искомбинован, објашњава се и она занимљива чињеница, да је први натпис чак и ортографски беспрекорно тачан, док је други доста неписмен.

Али док се аутор наше синајске иконе у погледу сижеа држао чврсто млетачке Аколутије, као сликар он је остао потпуно самосталан. Било би сасвим природно, да је он за централну фигуру своје иконе узео и пресликао ону слику Јована Владимира, која је објављена у Аколутији. Међутим, синајски скикар није то учинио, него је створио своје властито дело и то дело велике уметничке вредности. Синајска икона нема скоро ништа заједничког са сликама објављеним у Аколутији. На слици, која је у издању 1858 год. наштампана после предговора папе Јована, а која нема никакву уметничку вредност, Јован Владимир, обучен у богато царско одело са великим цветовима на хаљини, стоји са круном на глави, а у левој руци држи своју отсечену главу, такође под круном; у десној руци држи крст, скиптар и лаворику, а десном ногом стао је на мач. Врло слична по стилу и исто тако грубо је израђена и слика ђивота Јована Владимира у овом издању. Слика Јована Владимира, наштампана у издању 1690 год. на другој страни натписног листа, у колико се може судити по саопштењима Ст. Новаковића, много је простија, али у главном даје исти тип. Од описане слике новијег издања она се пре свега разликује у томе, што је на њој Јован Владимир претстављен само до испод појаса, што отсечена глава у левој светитељевој руци нема круне и што он у десној руци држи само крст, а не и скиптар и лаворику; простија је и хаљина на старој слици — „окићена крупним драгим камењем, око кога је бисер унакрст“.¹² Није искључено да се синајски сликар при израђивању одела Јована Владимира, донекле бар, угледао на слику млетачке Аколутије из 1690 год.; заиста, лако је приметити на синајској икони у оделу централне фигуре извесне западне црте, које се мешају с византиским и турским елементима. Са сликом првог издања Аколутије синајска икона се подудара и у томе, што и на њој Јован Владимир у десној руци држи само крст, а не и скиптар и лаворику, као на слици издања 1858 год. (а према томе вероватно и на оној 1774 год.). Све то, изгледа, потврђује нашу претпоставку да је синајски сликар имао у рукама баш прво издање млетачке Аколутије. Али, као што видимо, цео иконографски тип Јована Владимира који даје синајска икона битно се разликује од оног невештог типа свеца са две главе који је претстављен и у новијем и у старијем из-

¹² Ст. Новаковић, *op. cit.* 246—247.

дању млетачке Аколутије.¹³ Да ли је синајски сликар поред слике, објављене у млетачкој Аколутији, знао и за неке друге слике Јована Владимира, на ово питање се не може дати, са сигурношћу, ни позитиван нити негативан одговор. Може се само рећи, да све особине слика Јована Владимира на синајској икони, као што смо видели, налазе потпуно задовољавајуће објашњење у самом приповедању Аколутије. А како ми у личности синајског сликара, без сумње, имамо посла са истакнутим уметником, не изгледа невероватно да је он сам саставио нову уметничку композицију, ослањајући се само на приповедање Аколутије, а оставивши на страну њену невешту слику.

Чињеница, да је служба св. Јована Владимира постала позната на Синају и да је овде било интересовања за светог зетског владара, не може зачудити. Јер, као што је познато, како у Палестини тако и на Синају, већ је од старијих времена постајала знатна колонија словенских, а нарочито српских калуђера.¹⁴ На своме другом путу на Исток Св. Сава је 1234 год. посетио Синај те је провео ту, у манастиру Св. Богородице, неколико месеци.¹⁵ Краљица Јелена и краљ Драгутин слали су на Синај и Раиту богате поклоне.¹⁶ Да је ту у оно доба било Срба, са пуно јасности показује и синајска библиотека, која има више српских рукописа из 13—14, а можда чак и из 12 века, исто тако као и бугарских и руских.¹⁷ Год. 1360 серски митрополит Јаков поклатио је синајском манастиру неке књиге. О томе су сачувана три записа, једар на грчком, а два на српско-словенском језику: митрополит Јаков моли „всѣхъ братиѣхъ Сръблѣхъ вѣкоуѣхъ и Гръке, симъ книгамъ неѣмлемымъ бити ѿ дома пречистѣхъ дѣвѣхъ до вѣкѣхъ“.¹⁸ Изгледа, да је доцније словенских калуђера на Синају бивало све више. Није случајно да се посланица цариградског патријарха Генadiја II Схоларија (1453—1459) синајским калуђерима, са важним одговорима и објашњењима канонских питања, сачувала на српско-словенском језику, дакле, била је специјално преведена за словенске калуђере на Синају; између осталог из ове посланице се види, да су синајски калуђери примали прилоге од Херцега Степана, па су хтели да њега и босанског епископа спомињу у својој цркви.¹⁹

У вези с утицајним положајем који су били задобили у палестинским манастирима, изгледа да су и на Синају нарочито јако били заступљени баш Срби, који су овде имали чак и игумане своје народности. Од XVI в. сачуван је на једном рукопису Јерусалимске патријаршије запис игумана јерусалимског манастира св. Арханђела — Јоакима, који је пре тога био „игуменъ оу Гинанскоу Горѣ“.²⁰ С друге стране, у 16 и нарочито у 17 веку, синајски су калуђери све чешће долазили у Москву, тражећи милостињу

¹³ По слици издања Аколутије од 1858 год. насликан је св. Јован Владимир и на једној штампаној икони, коју је Ст. Новаковић добио из Владимировог манастира код Елбанаса. Ст. Новаковић, *op. cit.* 278 и сл. Уп. и А. Шаповъ, *Сборникъ за народни умотв., наука и книжнина II* (Софија 1890) 117. Оквир ове иконе сачињавају сцене из житија Владимировог, од којих једна потсећа на слику у левом доњем углу синајске иконе. Према Ст. Новаковићу 280, она претставља „како Владимир јаше без главе, а носи своју отсечену главу под круном“, али и „како за њим иду војници, а од овод га дочекује митрополит са свештенством и народом“.

¹⁴ Тих. Р. Ђорђевић, *Српске светиње у Палестини, Скопље 1925 и Serbia and the Holy Land, The Journal of Theological Studies XIX* (January and April 1918) 97—114. Вл. Розов, *Српски рукописи Јерусалима и Синаја, Јужнословенски Филолог V* (1925/26) 118—129; *Болгарскія рукописи Јерусалима и Синаја, Минало, год. III, кн. 9* (1914) 16—38; *Сербы въ Палестинѣ и на Синаѣ, Труды IV-го съѣзда русск. акад. организаций I* (1929) 195—200; *Синайцы въ Сербіи XIV в., Byzantinoslavica I* (1929) 16—21; *Страница из живота Св. Саве, Споменик Српске краљ. ак. LXIX* (1929) 95—105; С. Jireček, *Staat und Gesellschaft im mittelalterlichen Serbien I*, 53.

¹⁵ Ст. Станојевић, *Св. Сава и проглас бугарске патријаршије, Глас CLVI* (1933) 177. Вл. Розов, *Споменик LXIX*, 102.

¹⁶ *Животи краљева*, 40 и 65.

¹⁷ Вл. Розов, *Јужнословенски Филолог V*, 122 и сл.; *Минало III*, 16 и сл.

¹⁸ Љ. Стојановић, *Стари српски записи и натписи I*, бр. 16; Вл. Розов, *Јужнословенски Филолог V*, 123.

¹⁹ Н. Дучић, *Књижевни радови IV* (1891) 415—432. — На овај интересантни докуменат скренуо ми је пажњу г. проф. Д. Анастасијевић.

²⁰ Љ. Стојановић, *Стари српски записи и натписи II*, бр. 4566; *Красносельцевъ, Славянскія рукописи патр. библиот. въ Јерусалимѣ, Православный Собесѣдникъ, декабрь 1888*, стр. 11.

од дарежљивих руских царева. Год. 1687, после дужих преговора, цар Алексеј Михајловић је примио синајски манастир под своје покровитељство, тако да је манастир св. великомученице Катарине постао царски руски манастир; а то је нема сумње морало изазвати поновно појачање значаја словенског елемента на Синају.²¹ Синајски манастир није губио своје везе ни с другим православним народима, и ако мање богатим, али не мање побожним. Баш крајем 17 века (год. 1683) дошао је на Синај, као и толико српских поклоника пре њега, сам пећски патријарх Арсеније III Чрнојевић.²²

Ренесанс култа св. Јована Владимира, који је нашао израз у издању његове службе год. 1690 у Млецима, спада у доба појачања словенског утицаја на Синају. Као резултат стицаја ових околности и јавила се синајска икона св. зетског кнеза Јована Владимира.

Георгије Острогорски

RÉSUMÉ

Die Sinaiikone des hl. Johannes Vladimir

Die oben abgebildete Ikone, die aus dem Sinaikloster der hl. Katharina stammt und von V. N. Benešević (Monumenta Sinaitica, fasc. I [1925], Taf. 25) veröffentlicht worden ist, bietet nicht nur kunstgeschichtlich, sondern auch kulturhistorisch ein grosses Interesse. Der untere Teil der Ikone stellt den hl. Johannes Vladimir dar, jenen frommen und friedfertigen Fürsten von Zeta, der im J. 1016 von dem Zaren Johannes Vladislav (1015—1018) verräterischerweise ermordet worden ist. An beiden Seiten sehen wir unten je eine Szene aus der Vita des hl. Vladimir. Der obere Teil der Ikone bietet aber eine typisch sinaitische Komposition, die jeden Zweifel darüber aufhebt, dass die Ikone auf dem Sinaiberge angefertigt worden ist: in der Mitte — über einer Abbildung des Sinaiklosters — die von Flammen umgebene Gestalt Mutter Gottes, die den brennenden Busch auf dem Berge Horeb versinnbildlicht, der nach Exodus 3,2 „mit Feuer brannte und ward doch nicht verzehret“ und aus dem Moses der Engel des Herrn erschien (daher die mit Flügeln versehene Gestalt Christi im Schosse der hl. Jungfrau); links der Prophet Moses, barfuss, mit abgewendetem Antlitz (nach Exodus 3,6) und im Hintergrund in gebückter Haltung die Gestalt desselben Propheten, der sich die Schuh auszieht (nach Exodus 3,5); rechts die hl. Katharina, die Beschützerin des Sinaiklosters.

Den Schlüssel zur Lösung der Frage nach der Entstehung dieser eigentümlichen Ikone bietet die Inschrift über der Szene aus der Vita des hl. Vladimirs in der unteren Ecke rechts: *Χειρ συγγενοῦς τέμνει σε ἢ μακρόν.* | *Χειρ κυρίου νέμει σοι ἀζὺς στέφος.* Diese Verse sind der „Akoluthia“ des hl. Johannes Vladimir entnommen, die im J. 1690 in Venedig veröffentlicht und dann mehrfach nachgedruckt worden ist.

Aus dem Umstande, dass der sinaiter Maler die 1690 in Venedig veröffentlichte Akoluthia des hl. Vladimir benützt hat, ergibt sich: 1) dass unsere Ikone nach 1690 angefertigt worden ist (dies bestätigen auch ihre stilistischen und ikonographischen Eigentümlichkeiten, die uns in die erste Hälfte des 18. Jhs. zu verweisen scheinen); 2) dass die Akoluthia des hl. Vladimir, deren Bedeutung für die Erneuerung der südslavischen Literatur St. Novaković aufgezeigt hat, auch auf dem Sinaiberge bekannt war. Das Interesse des Sinaiberger für einen serbischen Heiligen kann übrigens nicht wundernehmen, da die Sinaiklöster seit altersher in engen Beziehungen zu Serbien standen und viele Serben sowie auch andere Slaven unter ihren Mönchen zählten.

²¹ Н. Каптереѡв, Сношенія Јерус. патриарховъ съ русск. правительствомъ I, 267—270.

²² Арсенијев опис тога путовања на Синај штампан је у Порфириј Успенскій, Второе путешествіе въ синайскій монастырь въ 1850 г. (Петербургъ 1856) стр. 302—304. Уп. Бенешевичъ, ор. cit. pag. XXVIII, № 329. — Још у 18 веку налазимо у старим протоколима и писмима на синајске калуђере, који су долазили у Карловачку митрополију ради скупљања милостиње за своје манастире. Уп. Архив за историју српске православне Карлов. митроп., год II (1912), 52 сл. На ова документа обратио ми је пажњу г. проф. Ст. Станојевић.